

Co-funded by
the European Union

101144803 - OPEN MINDS

Rezultat 4.1: Preporuke za buduće aktivnosti usmjerene na borbu protiv diskriminacije, rasizma, ksenofobije i drugih oblika netolerancije, uključujući anticiganizam, anti-crnački rasizam, antisemitizam i anti-muslimansku mržnju

Preporuke za buduće aktivnosti usmjerene na borbu protiv diskriminacije, rasizma, ksenofobije i drugih oblika netolerancije, uključujući anticiganizam, anti-crnački rasizam, antisemitizam i anti-muslimansku mržnju © 2026 Konzorcij EU projekta OPEN MINDS, licencirano pod [Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Sadržaj

1. KONTEKST I TEMELJ DOKAZA	3
2. KLJUČNI HORIZONTALNI NALAZI KOJI UTJEČU NA PREPORUKE	5
2.1. Rana svijest postoji, ali je dubina razumijevanja ograničena	5
2.2. Nastavnici su motivirani, ali nedovoljno podržani	5
2.3. Jednokratne aktivnosti imaju učinak, ali nisu dovoljne	6
2.4. Glas djece snažan je, ali nedovoljno iskorišten resurs	6
2.5. Međusektorska suradnja je nužna	6
3. STRATEŠKE PREPORUKE	7
4. DALJNJI KORACI	10

1. KONTEKST I TEMELJ DOKAZA

Ovaj dokument predstavlja Deliverable 4.1 – Preporuke za buduće aktivnosti usmjerene na promicanje borbe protiv diskriminacije i suzbijanje rasizma, ksenofobije i drugih oblika netolerancije, izrađen u okviru projekta 101144803 – OPEN MINDS, financiranog od strane Europske unije kroz program Građani, jednakost, prava i vrijednosti (CERV). Preporuke se temelje na dokazima, iskustvu i naučenim lekcijama tijekom cjelokupne provedbe projekta u Hrvatskoj, Italiji, Bugarskoj i Grčkoj.

Diskriminacija, rasizam, ksenofobija i povezani oblici netolerancije i dalje predstavljaju trajne izazove u europskim društvima, uključujući obrazovna i društvena okruženja. Suvremene manifestacije netolerancije često su suptilne, normalizirane i ugrađene u svakodnevne interakcije, osobito među djecom i mladima. Ovi fenomeni dodatno su pojačani online okruženjima, vršnjačkom dinamikom i društvenim narativima, čineći ranu prevenciju i obrazovanje ključnim područjem intervencije.

OPEN MINDS proveden je kao odgovor na ovaj kontekst, s naglaskom na podizanje svijesti među učenicima u dobi od 10–14 godina i nastavnicima, jačanje kapaciteta obrazovnih djelatnika i aktera civilnoga društva te poticanje suradnje među ključnim dionicima. Tijekom projekta posebna je pozornost posvećena općim i specifičnim oblicima diskriminacije, uključujući anticiganizam, anti-crnački rasizam, antisemitizam i anti-muslimansku mržnju, uz prepoznavanje da se ti oblici često manifestiraju različito ovisno o društvenom, kulturnom i nacionalnom kontekstu.

Temelj dokaza na kojem se zasnivaju ove Preporuke generiran je kroz sveobuhvatan i participativan proces proveden tijekom implementacije projekta. To uključuje ankete provedene među učenicima i nastavnicima, evaluacijske upitnike nakon aktivnosti jačanja kapaciteta, kvalitativne povratne informacije trenera i facilitatora, izvješća s nacionalnih seminara i okruglih stolova s organizacijama civilnoga društva te analizu dječjih kreativnih radova nastalih tijekom obrazovnih aktivnosti. Zajedno, ovi izvori pružili su kvantitativne podatke i kvalitativne uvide, omogućujući nijansirano razumijevanje stavova, percepcija i izazova među ciljanim skupinama.

U četiri partnerske zemlje aktivnosti OPEN MINDS-a obuhvatile su ukupno 891 sudionika, uključujući 615 učenika, 221 nastavnika i 55 predstavnika organizacija civilnoga društva. Paralelno, temelj dokaza za ovaj dokument oslanja se na 693 ispunjena upitnika, uključujući 530 učeničkih anketa, 124 ankete nastavnika i 39 anketa organizacija civilnoga društva. Svi su upitnici prikupljeni na dobrovoljnoj osnovi, obrađeni u agregiranom obliku i u potpunosti anonimizirani, u skladu s etičkim standardima i zahtjevima zaštite podataka.

Nalazi projektnih aktivnosti dosljedno pokazuju da, iako učenici općenito prepoznaju diskriminaciju kao negativnu pojavu, njihova sposobnost prepoznavanja neizravnih, verbalnih ili strukturnih oblika diskriminacije ostaje ograničena. Mnoga diskriminatorna ponašanja normalizirana su unutar vršnjačkih interakcija i ne percipiraju se uvijek kao štetna. Istodobno, dječji kreativni izrazi — poput crteža, stripova i pripovijedanja — otkrili su iskustva isključenosti, etiketiranja i nejednakosti koja nisu uvijek bila artikulirana kroz ankete.

Ovi su radovi predstavljali posebno vrijedan izvor uvida u to kako se diskriminacija doživljava i internalizira u ranoj dobi.

Nastavnici u svim zemljama sudionicama pokazali su snažnu spremnost za suočavanje s diskriminacijom i netolerancijom u svojim učionicama. Međutim, dokazi ukazuju na ponavljajuće izazove, uključujući ograničenu prethodnu edukaciju, nedostatak strukturiranih i odobrenih nastavnih materijala te nesigurnost u radu s osjetljivim temama povezanim s etnicitetom, religijom, migracijama ili identitetom. Sudjelovanje u projektnim aktivnostima jačanja kapaciteta značajno je povećalo samopouzdanje nastavnika i njihovu percipiranu kompetenciju, no nalazi također naglašavaju potrebu za sustavnijom i kontinuiranom podrškom koja nadilazi izolirane intervencije.

Doprinos organizacija civilnoga društva i lokalnih dionika, prikupljen kroz okrugle stolove i seminare, dodatno je istaknuo da škole same ne mogu učinkovito adresirati diskriminaciju bez šire uključenosti zajednice. Sudionici su naglasili važnost suradnje između škola, organizacija civilnoga društva, obitelji, knjižnica i lokalnih vlasti, kao i potrebu za dugoročnim, koordiniranim pristupima umjesto jednokratnih aktivnosti. Organizacije civilnoga društva također su naglasile važnost jačanja znanja o zakonodavstvu o nediskriminaciji i administrativnim praksama, osobito u odnosu na višestruke i isprepletene oblike diskriminacije.

Sveukupno, dokazi prikupljeni tijekom projekta OPEN MINDS potvrđuju da su rani, participativni i višedionički pristupi učinkoviti u povećanju svijesti, poticanju empatije i izazivanju stereotipa. Istodobno, ukazuju na strukturne praznine koje zahtijevaju daljnje djelovanje, uključujući potrebu za kontinuiranim jačanjem kapaciteta, snažnijom institucionalnom podrškom obrazovnim djelatnicima te većim uključivanjem obitelji i lokalnih zajednica.

Preporuke predstavljene u ovom dokumentu prevode ove nalaze u konkretne smjernice za buduće djelovanje, s ciljem podrške praktičarima, institucijama i donositeljima odluka u razvoju održivih i na dokazima utemeljenih inicijativa za suzbijanje diskriminacije, rasizma, ksenofobije i netolerancije na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini.

2. KLJUČNI HORIZONTALNI NALAZI KOJI UTJEČU NA PREPORUKE

Analiza podataka prikupljenih tijekom projekta OPEN MINDS ukazuje na niz ključnih horizontalnih nalaza koji su dosljedni u svim partnerskim zemljama i među svim ciljanim skupinama. Ovi nalazi odražavaju zajedničke izazove, prilike i strukturne nedostatke koji oblikuju način na koji se diskriminacija i netolerancija doživljavaju, razumiju i adresiraju u obrazovnim i društvenim kontekstima. Zajedno čine analitičku osnovu za strateške preporuke predstavljene u ovom dokumentu.

2.1. Rana svijest postoji, ali je dubina razumijevanja ograničena

Rezultati anketa među učenicima u dobi od 10 do 14 godina pokazuju da je većina djece svjesna da je diskriminacija „pogrešna“ i nepoželjna. Međutim, ta opća svijest često ostaje na površinskoj razini. Značajan broj učenika imao je poteškoća u prepoznavanju verbalnih, neizravnih ili strukturnih oblika diskriminacije, osobito kada su takva ponašanja dio svakodnevnih vršnjačkih interakcija.

Mnogi učenici naveli su da nikada nisu svjedočili diskriminaciji, dok su istodobno opisivali situacije koje uključuju isključivanje, ismijavanje, stereotipiziranje ili nejednako postupanje. Ova diskrepancija upućuje na to da su diskriminatorna ponašanja često normalizirana i da se ne prepoznaju svjesno kao štetna. Nalazi jasno ukazuju na jaz između apstraktnog razumijevanja diskriminacije i sposobnosti njezina prepoznavanja u stvarnim životnim situacijama, što naglašava potrebu za obrazovnim pristupima koji su konkretni, iskustveni i usko povezani s dječjom svakodnevicom.

2.2. Nastavnici su motivirani, ali nedovoljno podržani

U svim zemljama sudionicama projekta nastavnici su iskazali snažnu spremnost za bavljenje temama diskriminacije, rasizma i netolerancije u svojim učionicama. Mnogi su prepoznali važnost tih tema za dobrobit učenika, njihov društveni razvoj i kvalitetu okruženja za učenje. Međutim, prikupljeni dokazi dosljedno ukazuju na strukturne i profesionalne prepreke koje ograničavaju njihovu mogućnost učinkovitog djelovanja.

Nastavnici su izvijestili o ograničenom pristupu formalnim edukacijama o temama povezanim s diskriminacijom, nedostatku odobrenih ili prilagodljivih nastavnih materijala te nesigurnosti u radu s osjetljivim pitanjima poput religije, etniciteta, migracija ili specifičnih oblika rasizma. Neki su izrazili i zabrinutost zbog mogućeg otpora roditelja ili nedostatne institucionalne podrške. Iako je sudjelovanje u projektnim aktivnostima jačanja kapaciteta povećalo njihovo samopouzdanje i kompetencije, nalazi pokazuju da sama motivacija nije dovoljna bez sustavne, kontinuirane podrške i jasne institucionalne potvrde važnosti ovog rada.

2.3. Jednokratne aktivnosti imaju učinak, ali nisu dovoljne

Aktivnosti jačanja kapaciteta i radionice provedene u okviru projekta ocijenjene su vrlo pozitivno od strane svih ciljnih skupina. Sudionici su izvijestili o povećanoj razini svijesti, boljem razumijevanju i većem samopouzdanju u suočavanju s diskriminacijom i netolerancijom. Ipak, ponavljajuća poruka iz anketa, evaluacija i rasprava s dionicima jest da izolirane ili kratkoročne intervencije nisu dovoljne za postizanje trajnih promjena.

Održiv učinak zahtijeva kontinuitet, ponavljanje i jačanje poruka kroz vrijeme. Sudionici su naglasili da bez integracije u redovitu obrazovnu praksu i strukture zajednice učinci jednokratnih aktivnosti s vremenom slabe. Ovaj nalaz ističe važnost ugradnje rada na suzbijanju diskriminacije u dugoročne obrazovne strategije, umjesto da ga se tretira kao povremenu ili dopunsku temu.

2.4. Glas djece snažan je, ali nedovoljno iskorišten resurs

Jedan od najznačajnijih nalaza projekta odnosi se na vrijednost dječjeg kreativnog i participativnog izražavanja. Kreativni radovi poput crteža, stripova, priča i grupnih aktivnosti pružili su bogate uvide u stvarna iskustva djece vezana uz diskriminaciju, isključenost i vršnjački pritisak — često otkrivajući probleme koji nisu bili u potpunosti vidljivi kroz anketne upitnike.

Obrazovni djelatnici i organizacije civilnoga društva prepoznali su ove metode kao vrlo učinkovite alate za poticanje dijaloga, empatije i refleksije. Istodobno, projekt je pokazao da su perspektive djece još uvijek nedovoljno zastupljene u formalnim obrazovnim i političkim raspravama. Nalazi naglašavaju važnost promatranja djece ne samo kao korisnika obrazovnih intervencija, već i kao aktivnih sudionika čija iskustva i glas mogu informirati strategije prevencije i aktivnosti podizanja svijesti..

2.5. Međusektorska suradnja je nužna

Okrugli stolovi i konzultacije s dionicima dosljedno su isticali da škole ne mogu samostalno adresirati diskriminaciju. Diskriminatorni stavovi i ponašanja oblikovani su širim društvenim okruženjem koje uključuje obitelji, medije, online prostore i norme zajednice. Sudionici su naglasili da održiv učinak ovisi o koordiniranom djelovanju škola, organizacija civilnoga društva, obitelji, knjižnica, lokalnih vlasti i drugih aktera u zajednici.

Nedostatak strukturiranih mehanizama suradnje prepoznat je kao ključni nedostatak. Ondje gdje je suradnja postojala, često je bila neformalna ili vezana uz pojedinačne projekte, a ne sustavna. Nalazi upućuju na potrebu uspostave stabilnih, dugoročnih partnerstava koja omogućuju podijeljenu odgovornost, međusobno učenje i dosljedno prenošenje poruka u obrazovnim i društvenim okruženjima.

3. STRATEŠKE PREPORUKE

Dolje navedene strateške preporuke izravno odgovaraju na horizontalne nalaze identificirane tijekom provedbe projekta te su usmjerene na poticanje dugoročnog, sustavnog djelovanja i nakon završetka projekta.

Na temelju prethodno iznesenih dokaza i nalaza, sljedeće strateške preporuke upućene su donositeljima obrazovnih politika na lokalnoj, nacionalnoj i EU razini; ravnateljima škola i nastavnicima; organizacijama civilnoga društva i youth workerima; lokalnim vlastima i institucijama u zajednici; te roditeljima i skrbnicima. Svaka preporuka definira prioriteta područja budućeg djelovanja te pojašnjava uloge ključnih dionika u promicanju borbe protiv diskriminacije i suzbijanju rasizma, ksenofobije i drugih oblika netolerancije.

Preporuka 1: Ugraditi obrazovanje protiv diskriminacije kao dugoročni preventivni proces

Obrazovanju protiv diskriminacije treba pristupiti kao dugoročnom preventivnom procesu, a ne kao nizu izoliranih ili projektno utemeljenih inicijativa. Donositelji obrazovnih politika i školsko vodstvo trebaju podržati sustavnu integraciju načela nediskriminacije u redovite školske kurikulume, školske razvojne planove te programe u zajednici i programe za mlade.

Preventivno obrazovanje treba započeti u ranoj dobi i nastaviti se kroz cijeli obrazovni put djece. Pristupi trebaju biti primjereni dobi i razvojnoj fazi, s naglaskom na empatiju, poštovanje, kritičko mišljenje i društvenu odgovornost, umjesto moraliziranja ili kažnjavanja. Osiguravanje kontinuiteta kroz vrijeme ključno je za pretvaranje svijesti u trajne promjene ponašanja.

Preporuka 2: Sustavno jačati kapacitete nastavnika i obrazovnih djelatnika

Nastavnici i obrazovni djelatnici trebaju kontinuiranu profesionalnu podršku kako bi učinkovito mogli adresirati diskriminaciju u svakodnevnoj praksi. Obrazovne vlasti, institucije za obrazovanje nastavnika i školsko vodstvo trebaju ulagati u programe kontinuiranog stručnog usavršavanja koji kombiniraju teorijsko znanje s praktičnim metodologijama spremnima za primjenu u učionici, poput igranja uloga, učenja temeljenog na scenarijima, pripovijedanja i vizualnih alata.

Posebnu pozornost treba posvetiti jačanju samopouzdanja nastavnika u radu s osjetljivim i potencijalno kontroverznim temama, uključujući anticiganizam, antisemitizam i anti-muslimansku mržnju. Institucionalna podrška ključna je za legitimizaciju ovog rada te za osiguravanje jasnog mandata i podržavajućeg okvira. Dodatnu podršku treba prioritarno usmjeriti prema nastavnicima koji rade u ruralnim ili socioekonomski nepovoljnim sredinama.

Preporuka 3: Koristiti kreativne i participativne metode za jačanje dječjeg glasa

Obrazovne institucije, organizacije civilnoga društva i akteri u zajednici trebaju sustavno integrirati kreativne i participativne metode u rad s djecom i mladima. Dječji kreativni izrazi, uključujući stripove, crteže, narative, videozapise i izvedbe, pokazali su snažan potencijal kao alati za učenje, dijalog i prevenciju.

Ove metode trebaju se koristiti u razrednim raspravama, školskim izložbama i događanjima, programima u zajednici i knjižnicama te lokalnim kampanjama podizanja svijesti. Osim svoje obrazovne vrijednosti, kreativni pristupi omogućuju odraslima bolje razumijevanje dječjih iskustava isključenosti, vršnjačkog pritiska i diskriminacije, čime doprinose razvoju osjetljivijih i na dijete usmjerenih intervencija.

Preporuka 4: Eksplicitno adresirati specifične oblike rasizma i netolerancije

Buduće aktivnosti trebaju osigurati da se specifični oblici rasizma i netolerancije adresiraju jasno i vidljivo, umjesto da budu uključeni samo u opće rasprave o diskriminaciji. Edukativni materijali, programi osposobljavanja i aktivnosti podizanja svijesti trebaju sadržavati ciljane sadržaje o anticiganizmu, anti-crnačkom rasizmu, antisemitizmu i anti-muslimanskoj mržnji.

Takvi sadržaji trebaju obuhvatiti kontekstualno specifične manifestacije, stereotipe i povijesne korijene, uz istodobnu osjetljivost prema lokalnim okolnostima. Izričito usmjeravanje na ove oblike netolerancije doprinosi jasnijem razumijevanju među učenicima, nastavnicima i drugim dionicima te jača relevantnost i vjerodostojnost obrazovnih i društvenih intervencija.

Preporuka 5: Ojačati međusektorsku suradnju na lokalnoj razini

Lokalne vlasti, škole, organizacije civilnoga društva, knjižnice i kulturne institucije, socijalne službe te udruge roditelja trebaju aktivno raditi na uspostavi stabilnih i strukturiranih oblika suradnje. Diskriminacija i netolerancija oblikovane su širim društvenim i kulturnim okruženjem te zahtijevaju koordinirane odgovore koji nadilaze školski kontekst.

Potrebno je uspostaviti redovite mehanizme koordinacije, poput lokalnih radnih skupina, tematskih foruma ili zajedničkih planerskih sastanaka, kako bi se osigurali kontinuitet, podijeljena odgovornost i međusobno učenje. Međusektorska suradnja povećava doseg i održivost inicijativa protiv diskriminacije te doprinosi usklađenim i dosljednim porukama u obrazovnom, obiteljskom i društvenom okruženju.

Preporuka 6: Uključiti roditelje i skrbnike kao ključne aktere

Roditelji i skrbnici imaju presudnu ulogu u oblikovanju dječjih stavova, vrijednosti i ponašanja. Buduće inicijative trebaju ih aktivno uključiti kroz aktivnosti podizanja svijesti, radionice usmjerene na obitelji te dostupne informativne materijale koji obrađuju stereotipe, govor mržnje na internetu i vršnjačko nasilje.

Škole i organizacije u zajednici trebaju poticati dijalog s obiteljima i promicati dosljedne poruke između škole, doma i šire zajednice. Jačanje roditeljskog angažmana doprinosi učvršćivanju obrazovnih napora i smanjenju proturječnosti koje mogu oslabiti promicanje uključivih vrijednosti.

Preporuka 7: Promicati sigurne prostore za dijalog i emocionalno izražavanje

Obrazovna i društvena okruženja trebaju namjerno stvarati sigurne prostore u kojima djeca i mladi mogu otvoreno govoriti o iskustvima diskriminacije, izražavati emocije povezane s isključenošću ili strahom te učiti kako podržati vršnjake i prijaviti štetna ponašanja.

Kad god je moguće, u osmišljavanje programa treba uključiti psihološku stručnost kako bi se osiguralo da se dijalog vodi na osjetljiv i podržavajući način. Sigurni prostori trebaju biti integrirani u redovite obrazovne i društvene prakse, a ne tretirani kao iznimne ili ad hoc aktivnosti.

Preporuka 8: Osigurati održivost kroz usklađenost s politikama i financiranje

Kako bi se osigurao dugoročan učinak, buduće inicijative trebaju biti usklađene s postojećim EU i nacionalnim strategijama protiv diskriminacije te podržane višegodišnjim mehanizmima financiranja. Donositelji politika i financijeri trebaju prepoznati važnost preventivnog obrazovanja i osigurati odgovarajuće resurse. Provjerene metodologije i alati, uključujući one razvijene u okviru projekta OPEN MINDS, trebaju se proširiti i prilagoditi različitim kontekstima. Održivost treba planirati od samog početka, uključujući institucionalno vlasništvo, raspodjelu resursa te mehanizme prijenosa i daljnje primjene nakon završetka pojedinačnih projekata.

4. DALJNI KORACI

Projekt OPEN MINDS pokazuje da rani, participativni i međusektorski pristupi mogu učinkovito doprinijeti prevenciji diskriminacije i suzbijanju rasizma, ksenofobije i drugih oblika netolerancije. Dokazi prikupljeni tijekom projekta potvrđuju da samo podizanje svijesti nije dovoljno; održiv učinak zahtijeva kontinuitet, strukturiranu podršku i koordinirano djelovanje više dionika.

Daljnji koraci trebaju se stoga usmjeriti na ugradnju napora u području suzbijanja diskriminacije u dugoročne obrazovne, institucionalne i društvene okvire. Obrazovne vlasti i donositelji politika potiču se da nadgrade stečena iskustva integriranjem preventivnih pristupa u kurikulum, sustave obrazovanja nastavnika i strategije razvoja škola. Organizacije civilnoga društva i akteri u zajednici trebaju nastaviti imati komplementarnu ulogu pružanjem stručnosti, inovativnih metodologija te povezivanjem s obiteljima i lokalnim zajednicama.

Buduće aktivnosti trebaju također dati prioritet smislenom uključivanju djece kao aktivnih sudionika u preventivnim naporima, osiguravajući da njihovi glasovi i iskustva i dalje oblikuju obrazovne prakse i javne politike. Jačanje suradnje između škola, obitelji i institucija u zajednici bit će ključno za održavanje dosljednosti i jačanje uključivih vrijednosti u različitim okruženjima.

Prevođenjem projektnih dokaza u koordinirano i dugoročno djelovanje, rezultati projekta OPEN MINDS mogu doprinijeti izgradnji uključivijih, otpornijih i demokratskijih društava na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini.